

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 22.03.2023
Kabul Tarihi : 25.05.2023

Lokmân Sûresi Bağlamında Hz. Lokmân'ın Nasihatlerinin Çocuk Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

In The Context Of Surah Luqman Evaluation Of The Advices Of Hz.Luqman In Terms Of Child Education

FATMA DİNÇER*

Abstract: It is not possible to build human without building the society. Therefore, the aim of the Quran is good people and good society. The process of building starts with the first verses and priority is given to faith, personality and character formation. In the first stage, it is important to build a believer personality with an established belief in Allah. This personality should be endowed with good morals and placed on solid ground so the society formed by these individuals can be built on solid foundations. After this step, the responsibilities of the person and the rules that will keep the society alive are notified. The Quran has lots of verses about how human beings are built. With these verses the Quran subjects humans to education. The one who knows humans best is the one who creates them. Therefore, in the book sent to guide humanity has knowledge and methods to educate humankind. It is a known fact that in the early days of Islam, the Companions became distinguished people by being educated with the Quran. The Prophet(s.a.v) is an educator who leads their step-by-step developments under the guidance of the Quran. It will be useful to examine and evaluate the educational methods of the Quran from this perspective. One of the places where these methods are given is the surah Luqman, where Hz.Luqman gave advice to his son. In this study, the advice which Hz. Luqman gave to his son will be examined in the context of verses 12-19 of surah Luqman. In the verses, the advice given by Hz. Luqman to his son, the moral education he gave and the wording he used will be evaluated from an educational point of view. The education method which is used will be examined for educators and parents then applicable methods will be presented as recommendations.

Keywords: Exegesis, Qur'an, Hz. Luqman, Education, Family.

Öz: İnsanı inşa etmeden toplumu inşa etmek mümkün değildir. Bu nedenle Kur'an'ı Kerim'in hedefinde iyi insan ve iyi toplum vardır. İnşa süreci, ilk ayetlerle başlar ve öncelik iman, ahlak ve karakter oluşumuna verilir. İlk aşamada Allah inancı yerleşmiş bir mü'min kişilik inşa etmek önemlidir. Bu kişilik güzel ahlakla donatılarak sağlam temellere oturtulmalıdır ki bu bireylerin oluşturduğu toplum da sağlam temeller üzerine otursun. Bu sürecin ardından ise kişiye ait sorumluluklar ve toplumu yaşatacak kurallar tebliğ edilir. Kur'an'ı Kerim'de insanın inşasına yönelik birçok ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerle Kur'an, insanı eğitime tabi tutmaktadır. İnsanı en iyi tanıyan elbette ki onu yaratandır. Dolayısıyla rehber olarak gönderdiği kitabında insanın eğitimi için gereken bilgiyi ve bunun yöntemlerini bildirmiştir. İslâm'ın ilk dönemlerinde sahabenin

* Sakarya Üniversitesi, Temel İslâm Bilimleri Fakültesi, Tefsir Bölümü, Sakarya / Türkiye ORCID: 0000-0003-4568-5165 54fatmaiho@gmail.com

Lokmân Sûresi Bağlamında Hz. Lokmân'ın Nasihatlerinin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi

Kur'an ile eğitilerek güzide insanlar haline geldiği bilinen bir gerçektir. Kur'an'ın rehberliğinde onların aşama aşama gelişmesine ve yetişmesine önderlik eden ise bir eğitimci olarak Peygamber(sav)'dir. Kur'an'ın eğitim metotlarını bu açıdan inceleyip değerlendirmeye almak faydalı olacaktır. Bu metotların verildiği yerlerden biri de Lokmân sûresinde bulunan Hz. Lokmân'ın oğluna yaptığı nasihatlerdir. Bu çalışmamızda Hz. Lokmân'ın oğluna yaptığı nasihatler Lokmân sûresinin 12-19. ayetleri bağlamında incelenecektir. Ayetlerde Hz. Lokmân'ın oğluna nasihatleri, ahlak eğitimi ve kullandığı üslup eğitimsel açıdan değerlendirilecektir. Kullanılan eğitim yöntemi eğitimciler ve anne-baba açısından incelenerek uygulanabilir metotlar tavsiye olarak sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Hz. Lokmân, Eğitim, Aile.

Giriş

Dünya ve ahiret hayatımızı inşa etmek gayesiyle gönderilen Kur'an'ı Kerim'in en önemli hedeflerinden birisi bireyin ve toplumun ahlaki yapısını oluşturmak ve iyileştirmek, ahlak temelleri üzerine bina edilmiş bir toplum meydana getirmektir. İnşa edilecek olan bu ahlak sistemini insanın doğasına uygun olarak Allah belirlemiştir. Bu sistemin asıl kaynağı Kur'an ve sünnettir (Çağrı 1989: 10).

Ahlak; kişinin davranışlarına yön veren, inançları, huyları, duyguları, melekeleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan iyi ve kötü diye ifade edilen davranışları ifade eder (Aydın 2003: 126). İslam dini, bireyin yetişmesinde inanç ve ahlak eğitimine öncelik vermiştir. Bu eğitimin ilk alınacağı kurum ise ailedir. Çocuk üzerinde toplumun ve diğer kurumların etkisi görülmeden önce ilk eğitimin verildiği yer olarak aile, çocuğuna sağlam temellerden oluşan bir kişilik ve karakter aşılama çabasında olmalıdır. Ona bırakacağı en güzel mirasın bu olduğu unutulmamalıdır. İnsan yetiştirmedeki öncelikli hedef inançlarına ve değerlerine saygılı salih bireyler inşa edilmesidir. Bu çerçevede Kur'an'ın örnek olarak verdiği yöntemlerden destek almak doğru bir tercih olacaktır.

Kur'an'da eğitime ışık tutan, rehberlik eden birçok sure ve ayetin varlığından söz edilmektedir. Bu çalışmada Lokmân Sûresi özelinde eğitim konusu ele alınacaktır. Sürede bahsi geçen Hz. Lokmân'ın oğluna nasihatleri tefsir, tez ve makalelerden faydalanarak incelenecek, Kur'an'ın bireyi yapılandırma sürecindeki eğitim yöntemlerine değinilecektir. Amaç, Kur'an öncülüğünde eğitim metodu uygulama çabasında olan anne-baba ve diğer eğitimcilere katkı sağlamak olacaktır. Bu kapsamda öncelikle Hz. Lokmân'ın kimliği ile ilgili müfessirlerin görüşlerine yer verilip ardından oğluna yaptığı nasihatler ilgili ayetler bağlamında tek tek ele alınacaktır. Her bir nasihat eğitici bir bakış açısıyla incelenecektir.

Hz. Lokmân Kimdir?

Rasûlullah (sav) ashabına "Lokmân'ın nereli olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu, ashab "Allah ve Rasûlu daha iyi bilir" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (sav) "O, Habeşiydi" buyurdu (Suyûtî 2012: 595).

Lokmân (a.s.)'in peygamber olup olmadığı hakkında âlimler arasında ihtilaf vardır. Âlimlerin çoğunluğuna göre Lokmân peygamber değildir, salih bir kuldur. Hakkında çeşitli görüşler vardır; Habeşli siyahi bir köle olduğu, koyun otlatan bir çoban olduğu ve Allah'ın onu hikmetiyle yücelttiği söylenmiştir. Hz. Dâvûd (a.s.) zamanında İsrâiloğulları üzerine kadı olduğunu söyleyenler de olmuştur (İbn Kesir 2008: 6401).

Hz. Lokmân'ın Kur'an'da örnek bir şahsiyet olarak gösterilmesi onun Arap toplumu tarafından bilindiğini göstermektedir. Arap halkı Lokmân'la ilgili birçok kıssa biliyor ve

kendisini “hakîm” diye nitelendiriyorlardı. Eski Arap kıssalarında Lokmân, Âd kavmine mensup biri olarak gösterildiği gibi İslâmî kaynaklarda, İsrâiloğulları’ndan biri olarak da gösterilmiştir. Buna göre Lokmân, Hz. Eyyûb’un kız kardeşinin ya da teyzesinin oğludur. Hz. Dâvûd zamanında, ondan ilim öğrenmiştir. Hz. Dâvûd peygamber olduktan sonra da onun yardımcısı olmuştur. Lokmân ayrıca hekimlerin atası olarak da tanınmış, onun bütün bitkilerin özünü bildiği söylenmiş ve kendisinden dertlere şifa olacak reçeteler ile formüller nakledilmiştir (Harman 2003: 206).

Lokmân Suresi Bağlamında Hz. Lokmân’ın Nasihatlerine Eğitimsel Bakış

Hikmet ve Şükür

“Andolsun ki vaktiyle Lokmân’a şu hikmeti vermiştik: “Allah’a şükret, O’na şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur; nankörlük eden de bilmelidir ki Allah’ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O her türlü övgüye lâyıktır.”” (Lokman 31/12)

Müfessirler ayette geçen “hikmet” kelimesini ilim ve dinde derin bilgi sahibi olma, isabetli görüş ve davranış, bir şeyi yerli yerine koyma şeklinde açıklamışlardır. Bir insan bilgi birikimini yerinde kullanmaz veya yanlış yerlerde kullanırsa, bu kimseye âlim denilirse de hakîm denilemez. Çünkü hikmet, bilgiyi yerli yerince kullanmaktır. Bilgisini yerinde kullanmayan onun şükrünü de yerine getirmiş olmaz (Karaman vd. 2012: 336).

Konumuzla ilgili ilk ayeti incelediğimizde Hz. Lokmân’ın oğluna verdiği nasihatlere geçilmeden önce onun özelliklerinden bahsedildiğini görüyoruz. Ayette Hz. Lokmân’ın hikmet sahibi bir kişi olduğu belirtilmiş ve şükreden kişiliği vurgulanmıştır (Kartal 2020: 66). Bu durumda doğru uygulanan bir eğitim anlayışında eğitimin önce eğitimciden başladığını ve çocuğu yetiştirecek kimsenin özelliklerinin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Lokmân’ın kendi oğluna nasihat ederek onu eğitmesi eğitimin öncelikle ailede başladığını göstermektedir. Şükrü alışkanlık haline getirmiş, hikmet sahibi bir kimse olarak Hz. Lokmân oğlu için ideal bir örnek oluşturmaktadır.

Ayette özellikle şükür ifadesine vurgu yapılmıştır. Şükür bir eğitimcinin taşıması gereken öncelikli değerlerdendir. Şükür, nimeti verene muhabbet ve itaattir. Allah’ın verdiği nimeti onun razı olduğu yerde kullanmaktır. Burada Allah tarafından verilen hikmet ve bilginin şükre vesile olduğunu görüyoruz.

Eğitimde Üslup

“Lokmân oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: “Sevgili oğlum! Allah’a ortak koşma; çünkü O’na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.” (Lokmân 31/13)

Hz. Lokmân’ın ayetteki üslubu dikkat çekicidir. Oğluna hitap ederken yumuşak bir üslupla yaklaşması, sevgisini hitabıyla hissettirmesi eğitimde dilin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Söze yavrucuğum, oğlum, evladım gibi sıcak ve sevgi dolu ifadeler ile başlamak, sözün tesir derecesini arttıracaktır. Bu ifadelerden sonra anlatılacak olan konuya çocuğun dikkatini vermesi sağlanacak ya da verilen sevgi aksederek aynı şekilde karşılık bulup konu sevgiyle dinlenecektir.

Ayrıca eğitimde nasihat ve öğüt verme yönteminin de uygun tarzda kullanılabileceğini görüyoruz. Çocuğa yaşantı yoluyla örnek oluşturmak eğitimde etkili bir yöntemdir. Hz. Lokmân’ın sevgiyle oğluna hitap etmesi, şükreden bir kişiliğinin olması ve kendisine hikmet verilmiş biri olması neticesinde oğluna örnek bir şahsiyet oluşturduğunu

söyleyebiliriz. Diğer bir yöntem olarak nasihate başvurması; bazen tek başına örnek oluşturmanın yeterli olmadığını, ihtiyaç durumunda öğüt vermenin de gerekli olduğunu gösterir. Rasûlullah (sav) da eğitim metodu olarak bu yöntemi kullanmıştır: Ömer b. Ebî Seleme şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sav)'ın himâyesinde yetişen bir çocuktum. Yemek yerken, elim yemek tabağının her yanına giderdi. Bunun üzerine Rasûlullah (sav) bana şöyle buyurdu: “Oğlum, besmele çek! Sağ elinle ye! Hep önünden ye!” (İmam Nevevî 1998:145).

Hz. Lokmân, oğluna ilk olarak şirkten sakınmasını öğütleyerek, eğitiminin temelini inancı yerleştirmiştir. Çocuğun itikadının ıslahını amelî ve ahlâkî ıslahından öncelikli görmüştür. Bu durumda öncelikle çocukların inanç problemlerini ortadan kaldırıp bu konuda çocukların aklına gelebilecek sorulara cevap vermek gerektiği anlaşılmaktadır. Sözünün devamında oğluna verdiği öğütün gerekçesini de açıklamıştır: Şirkten sakınmalısın, çünkü şirk büyük bir zulümdür. Zulüm haksızlıktır. Bir şeyi asli yerine değil başka yere koymaktır. Şirk ise Allah'ın hakkını Allah'tan başkasına vermektir (Yazır: 272). Çocuktan istenen davranışın sebebini kendisine açıklayarak, onun bilinçsiz şekilde itaat etmesini beklememek kişiliğinin gelişimi açısından doğru olacaktır. Bu durumda çocuk daha bilinçli hareket edecek ve kalıcı davranışlar oluşacaktır (Kartal 2020: 86).

Vefa eğitimi

“Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun süten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.” (Lokmân 31/14)

Allah'a minnettarlıkla ana babaya minnettarlığın birlikte verilmesinin sebebi; Allah'ın insanı var edip onu nimetleriyle rızıklandırması, ana babanın da insanın hem dünyaya gelmesine vesile olması hem de hayatının en zayıf dönemlerinde, çocukluğunda ve hastalığında ona kol kanat girmesi, yetiştirip büyütmesi, beslemesi ve eğitmesidir (Karaman vd. 2012: 336).

İnsanın en büyük şükrü öncelikle kendisini yaratanadır. Sonra da yaratılmasına sebep olan anne babasıdır.

Çocuğa verilecek eğitimin en önemlilerinden biri de vefa eğitimidir. Onlara, sahip oldukları nimetlerden ve bu nimetlerin müsebbiplerinden bahsedilerek minnet duygusu verilmelidir (Kartal 2020: 92). Nimetleri veren ve onu yaratan olarak Allah'a minnet duymayı, dünyaya gelmesine vesile oldukları için anne ve babasına minnettar olmayı bilmelidir. Onu bin bir zahmetle karnında taşıyıp dünyaya getirdikten sonra her türlü sıkıntılara katlanarak büyüten annesine ve nasihatleriyle onun gelişimine destek sağlayan babasına teşekkür etmeyi öğrenmelidir. Ayette özellikle annenin vurgulanması onun hamilelik, doğum ve emzirme sürecinde yaşadığı zahmetin büyüklüğündendir. Bu durumda anne hakkının babadan öncelikli olduğu anlaşılmaktadır. Bunu destekleyen bir hadisinde Rasûlullah (sav)'a birisi gelerek “kime iyilik edeyim” diye sormuş, Rasûlullah (sav)'da üç defa “annene” demiş, ancak dördüncüde “babana” diye cevap vermiştir. Bununla birlikte anne-babaya teşekkürün Allah'a teşekkür ifadesiyle birlikte zikredilmesi onlara verilen değerlerin büyüklüğünü gösterir. Kur'an'ı Kerim'de birçok ayette bu şekilde birlikte kullanımlar mevcuttur.

“Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle. Sonunda dönüşünüz yalnız banadır. O zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim.” (Lokmân 31/15)

İslam hukukunda anne babaya sevgi ve saygı göstermenin, itaat etmenin önemi ayet ve hadislerle vurgulanmış; onlara iyilikle muamele etme konusunda tavsiyeler verilmiştir. Ancak bu itaat sınırsız bir itaat değildir. Eğer anne baba Allah’ın yasakladığı bir şeyi yapmaya zorlarlarsa buna uyulmaz. Çünkü Allah’ın hakkı bütün hakların üstündedir. Allah’ın emirlerine aykırı olmayan diğer konularda ise anne babaya itaat istenmiştir. Onlar, doğru yolda olmasalar bile bu onların çocukları için nice zahmetlere katlandıkları gerçeğini değiştirmeyecektir. İslamda çocuğa öncelikle Allah ve Peygamber sevgisi verilmekte, hemen akabinde anne babaya saygı ve büyüklerine hürmet bilinci aşılanmaktadır.

Ayrıca ayette Allah’a yönelenlerin yoluna tabi olunmasının istendiğini görüyoruz. Bu durumda çocuğa doğru arkadaş seçimi nasıl olmalı ve yanlış çevre ediniminin getireceği zararlar konusunda tavsiyelerde bulunmak ta doğru olacaktır. Çocuğun kişiliğinin oluşumunda arkadaş çevresinin önemli bir etkisi vardır. Bu konuda Rasulullah (sav) “İyi ve kötü arkadaşın halı, güzel koku satanla körük çekenin haline benzer: Misk satan, ya sana güzel kokusundan bir miktar verir, ya da (onunla beraber olduğun sürece) güzel koku koklamış olursun. Körük çeken kimse ise ya elbiseni yakar ya da körüğün kötü kokusundan rahatsız olursun.” (İmam Nevevî 1998: 347) buyurmuştur.

“Lokmân, “Sevgili oğlum” (dedi), “Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde saklansa veya göklerde yahut yerin dibinde bulunsa yine de Allah onu açığa çıkarır. Kuşkusuz Allah her şeyi bütün gizlilikleriyle bilir, O her şeyden haberdardır.” (Lokmân 31/16)

Hız. Lokmân oğluna Allah hakkında bilinç kazandıracak öğütlerde bulunuyor. Allah’ın bilgisi dışında hiçbir şey olamayacağını, akla gelebilecek en küçük şeyden dahi haberdar olduğunu ifade ediyor. Yaptığı her işi Allah’ın gördüğünün, bildiğinin farkında olan bir çocuk kendi otokontrolünü sağlayacak ve yaptığı işlerde daha dikkatli olacak, sorumluluk bilinciyle hareket edecektir.

İbadet Eğitimi

“Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir.” (Lokmân 31/17)

Hız. Lokmân buraya kadar olan nasihatlerinde inanç eğitimini verdikten sonra burada ibadet eğitimine geçmiştir. İbadetler kişinin istikamet üzere kalmasını sağlayan manevi gıdalardır. İman, sâlih amellerle desteklenmediğinde sahih tevhid akidesinin bulanıklaşması hatta kaybolması söz konusu olabilir (Dede 2018: 334). Nasihatinde özellikle namaz ibadetine yer vermiştir. Namaz hayatımızda en çok var olan, en sık yerine getirilen ibadettir. Bu anlamda diğer ibadetlerden farklı bir yere sahiptir. Namaz; ruhu temizleyen, kalbi aydınlatan, kötülüklerden alıkoyan, insanı iyiliğe götüren, tevazu ve disiplin kazandıran bir ibadettir (Bilmen 1996:104). İnsanın iç dünyasına dokunan namaz ibadetinin ruh sağlığı ve davranışlar üzerinde olumlu tesirlerinin görülmesi de kaçınılmazdır (Nurbaki 1986: 155). Kişinin ahlaki olgunluğa erişim sürecini desteklediğini ifade edebiliriz. Nitekim Kur’an’ı Kerim de bu anlamı teyit eder “Kuşkusuz namaz hayasızlıktan ve kötülüğten

meneder”(Ankebut 29/45). Günde beş defa Allah'ın huzurunda duran bir kimsenin günah işlemekten ve kötü işler yapmaktan hayâ edeceği düşünülür. Bu fiilleri işlemeye devam edenin de zamanla vazgeçmesi umulur. Peygamber Efendimiz'e birisi gelerek “Ya Rasulallah filan kişi gece namaz kılıyor, gündüz hırsızlık yapıyor” deyince Peygamberimiz şöyle buyurdu: “Namaz, o kişiyi işlediği suçtan vazgeçirecektir.” (Ahmed bin Hanbel: 282). Bu durumda çocuğa; ibadet ederek Allah'a yaklaşma ve ruhsal lezzetlerle tanışma fırsatı sunan, ayrıca ahlaki gelişim sürecini destekleyen namaz eğitiminin olabildiğince erken yaşlarda verilmesi önem arz etmektedir. Bu eğitimin ilk veriliş aşamasında anne babanın örnek olma yöntemini kullanması ve çocuğun bunu gözlemleyerek benimsemesi ve yaşantıya geçirmesi beklenir.

Namaz ibadeti ile kişinin kendisini ahlaki olgunluğa erdirmesi ve kötülüklerden men etmesi tavsiye edildikten sonra hemen akabinde “İyiliği emret, kötülüğe karşı koy..” denilerek toplumsal olgunluğa götürecektir tavsiyede bulunulmuştur (Yazır: 274). Bu ifadeler, iyiliğin hâkim kılınması ve yaygınlaştırılması, kötülüğün önlenmesi, nitelikli birey ve toplumun oluşması için iyiliği teşvik etmek, yaymak, öğretmek ve kötülükten uzaklaştırmak, kötülüğün ne olduğunun öğretilmesi (Diler 2018: 982) anlamında toplumsal ıslah ilkeleridir. Bu ifadenin geçtiği ayetler genelde umuma hitap eder şekilde gelmiş olsa da bu vazifeyi üstlenecek kişilerin ehil olması gerektiği muhakkaktır. İyiliğe davet ve kötülükten sakındırma işini ancak bu şartları taşıyan ve bilgi sahibi kişiler yapabilir. Bu alanda ehil olmayan kimseler etrafındakilere yarardan daha çok zarar verebilirler (Diler 2018: 988).

Hz. Lokmân oğluna bu ilkeleri öğüt vererek sadece kendi iyiliğini düşünmemesi, toplumun ıslahı ve düzeni için de çabalaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu açıdan bakıldığında çocuklara bencilliğin, sadece kendi iyiliğini düşünmenin çirkin bir haslet olduğu öğretilmelidir. Bununla beraber topluma faydalı bireyler olmanın ve insanlığa hizmet etmenin Allah katında değerli olduğu anlatılmalıdır. İyi ve güzel olan şeyleri toplumda yaygınlaştırmak gerektiği, kötü ve çirkin olanın ise yayılmasına gücün yettiği oranda engel olmak gerektiği belirtilmelidir. Tüm bu aşamalarda insanın en çok ihtiyacı olan haslet ise “sabır”dır. Bu nedenle Hz. Lokmân sözünün devamında sabrı tavsiye ederek bu ilkelerin kararlılık gerektirdiğini ve amacına ancak bu şekilde ulaşabileceğini ifade etmiştir.

Ahlak Eğitimi ve Toplum Adabı

“Gurura kapılarak insanlara burun kıvrırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah, gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez.” (Lokmân 31/18)

Hz. Lokmân daha önceki ayetlerde iman ve ibadetle ilgili nasihatlerde bulunduktan sonra bu ayette toplum adabı ile ilgili nasihatlere geçmiş, oğluna ahlâkî eğitim vermeye başlamıştır; İnsanlarla konuşurken onları küçük görme, onlara karşı büyüklükten yüz çevirme, yumuşak davran ve güler yüzlü ol (İbn Kesir 2008: 6408).

Gazali'ye göre ahlak nefiste yerleşmiş öyle bir melekedir ki, insan onun sayesinde birtakım davranışları düşünmeksizin yapar (Gazâlî 1976: 125). Ahlak insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlerken dolaylı olarak toplumun da düzenli hale gelmesini sağlayacaktır. Ahlak eğitimle ilişkilidir. İyi ve kötü diye ifade edilen, ahlâkî olan ve olmayan davranışlar eğitimle öğrenilir. Amaç çocuğun ahlâkî bir kişilik geliştirmesini sağlamaktır. Burada en büyük sorumluluk aileye düşmektedir. Çocuk ilk ve temel bilgileri ailesinden öğrenir. Her çocuk ailesinin bedensel özelliklerini taşıdığı gibi, düşüncelerini, inançlarını,

tutumlarını da taşır. Çocuk bunları yaşantı yoluyla farkında olmadan alır (Aydın 2003: 126). Çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde aile çok büyük bir etkiye sahiptir.

Hız. Lokmân, oğluna insanlarla güzel geçinmesini sağlayacak, onlarla iyi ilişkiler kurmasına yardımcı olacak tavsiyelerde bulunmuş, insanların kalbini kırarak ve onları incitecek davranışlardan uzak durmasını öğütlemiştir. Ayetteki ifadeler kendini üstün görme ve kibirlenmeden kinayedir. Sadece bahsedilen davranışlardan değil, kibre ve böbürlenmeye neden olacak tüm davranışlardan sakınma kastedilmiştir (Aslan 2019: 139). O halde çocuğa örnek oluşturarak güzel davranışları alıp içselleştirmesini sağlamak; bununla beraber yapmaması gereken, toplumda hoş karşılanmayan, insanları rahatsız edip incitecek kötü davranışları da nasihat yolu ile öğreterek bunlardan kaçınmasını tavsiye etmek gerekir.

“Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme; çünkü seslerin en çirkini eşeğin anırmasıdır.” (Lokmân 31/19)

Hız. Lokmân burada oğluna davranışlarında ölçülü ve tutarlı olmasını, gerek sözlerinde ve gerek fiillerinde itidalli olmasını tavsiye etmiştir. Çocuğuna, yapmaması gereken olumsuz davranışları öğütledikten sonra, diğer olumsuz fiillerin sebebine değinmediği halde sesi yükseltmenin neden doğru olmadığını açıklamıştır. Bunun nedenini şöyle ifade edebiliriz; yüksek ses başkalarını rahatsız eder hatta eziyet verir, ancak diğer fiillerde bu söz konusu değildir (Razî 2002: 162). Başkalarına sıkıntı verme durumu olsa da bu dolaylı yoldan olmaktadır. Bir davranış başkalarına sıkıntı veriyorsa bundan kaçınma konusunda daha hassas olunması gerektiği anlaşılmaktadır.

Ayette teşbih yapılmış ve teşbih yönü hazfedilmiştir. Yüksek sesle konuşan kişinin sesinin oluşturduğu rahatsızlık eşek sesinin oluşturduğu rahatsızlığa benzetilmiştir (Aslan 2019: 141). Kişi kendi davranışının toplumdaki etkisini fark edemeyebilir. Benzetme yoluyla kişiye davranışının etkisi gösterilmiştir. Çocuğa istenmeyen bir davranış anlatılırken bu şekilde örnekleme yöntemi kullanılarak daha dikkat çekici ve anlaşılır hale getirilebilir (Kartal 2020: 109). Hatta empati kurması sağlanıp davranışın sonuçları hissettirilebilir.

Sonuç

Kur'an'ı Kerim'in insanı inşa etme sürecindeki eğitim yöntemleri Lokmân Süresi özelinde, Hız. Lokmân'ın nasihatlerini içeren ayetler bağlamında incelenmiştir. Bu ayetler, eğitimde kullanılabilecek birçok yöntemi içermektedir. Bu açıdan bakıldığında şunları söyleyebiliriz;

Eğitim önce eğitimciden başlamaktadır. Eğitim verecek kişinin ideal bir örnek oluşturması önemlidir.

Eğitimde sözlerin etkileyciliği kadar kullanılan üslup da önemlidir. Doğru üslup, sözün tesir gücünün artmasına neden olacaktır.

Yeri geldiğinde nasihate başvurulmasının da bir eğitim yöntemi olarak kullanıldığı görülmektedir. Hız. Lokmân'ın oğlunu karşısına alıp birebir kendisine hitap etmesi, onu önemseydiğini göstermesi ve sevgisini hissettirmesi açısından değerlidir.

Eğitimin temeline inanç yerleştirilmeli ve diğer davranışlar bu temel üzerine bina edilmelidir.

Çocuğa nimete teşekkür bilincinin aşılması da önemlidir. Yaratıcısı olan ve ona sonsuz nimetler veren Allah'a, dünyaya gelmesine vesile olan ve onu yetiştiren anne babasına minnet duymayı, teşekkür etmeyi bilmelidir.

İnanç eğitiminin ardından kişinin istikamet üzere kalmasını sağlayan manevi gıdalar olan ibadetlerin eğitimi verilmelidir. Önceliğin hayatımızda en çok var olan namaza verilmesi doğru olacaktır.

Ahlak eğitiminde en büyük rolü aile üstlenmektedir. Çocuk ilk ve temel bilgileri aileden almaktadır. Bireye verilen ahlak eğitiminin, toplumun ahlakının şekillenmesinde de önemli rol oynadığı bilinciyle hareket edilmelidir.

Sergilenen olumsuz davranışların toplumdaki rahatsız edici etkisini empati yöntemiyle anlatmak uygun olacaktır. Bu durumda çocuk sıkıntı verici bir davranışta bulunduğu ortaya çıkabilecek sonuçları kendisi gözlemleyebilecektir.

Hz. Lokmân'ın eğitim yöntemlerinin her açıdan kıymetli olduğu, gerek eğitimci tarafından ve gerekse anne-baba tarafından çocuk eğitimi sürecinde kullanılmasının doğru olacağı görülmektedir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. el- Fethu'r-Rabbani Tertibi, Ensar Yayıncılık, s. 282.
- Aslan, Metin.(2019). *Lokman Suresi'nin Edebi İncelikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, Mehmet Zeki. (2003). "Ailede Ahlak Eğitimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 7, S. 2, s.125-158.
- Bilmen, Ömer Nasuhi.(1996). *Büyük İslam İlmihali*. Sad: Ali Fikri Yavuz. Ankara: Kılıç Yayın ve Dağıtım.
- Çağrı, Mustafa.(1989). "Ahlak". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul: TDV Yayınları, s. 10-14.
- Dede, Mehmet Fatih. (2018), "Din Eğitiminin Gayeleri Açısından Lokman Sûresinin Tahlili". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(düsbed)*. C. 20, s. 334.
- Diler, Ramazan. (2018). "Emir bi'l-Ma'rûf ve Nehiy ani'l-Münker İlkesinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. C. 7, S. 2, s. 980-994.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed. (1976). *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. Çev: Ahmet Serdaroğlu. İstanbul.
- Harman, Ömer Faruk. (2003). "Lokman". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 27, Ankara: TDV Yayınları, s. 206-208.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer. (2008). *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, C. 12, İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 6401-6415.
- İmam Nevevi. (1998). *Riyazü's-Salihin Tercümesi*. Terc: İhsan Özkes. C. 1, İstanbul: Merve Yayınları, s. 347.
- İmam Nevevi. (1998). *Riyazü's-Salihin Tercümesi*. Terc: İhsan Özkes. C. 2, İstanbul: Merve Yayınları, s. 145.
- Kartal, Mehmet Göksel. (2020). *Kur'an-a Göre Çocuk Eğitim Sürecinde Ahlaki Gelişim (Lokman Suresi Özelinde)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, Hayreddin vd. (2012). *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C. 4, Ankara: DİB Yayınları, s. 335-336.
- Nurbaki, Haluk. (1986). *Namazın Sırları*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Râzî, Ebû Abdullâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. (2002). *Tefsîru'l-kebir: Mefâtihu'l-gayb*. Çev: Suat Yıldırım vd. C. 18, İstanbul: Huzur Yayınları, s. 162.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir Celâlüddîn. (2012). *ed-Dürrü'l-mensûr*. C. 11, İstanbul: Ocak Yayıncılık, 1.basım. s. 595.

Lokmân Sûresi Bağlamında Hz. Lokmân'ın Nasihatlerinin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. Sad: İsmail Karaçam vd. C. 6, İstanbul: Zehraveyn Yayınları, s. 272.